

ŻYWOTNOŚĆ MITÓW W LITERATURZE I ŻYCIU

„Mity to opowieść o stałej osnowie fabularnej, będąca przekazem wyobrażeń danej społeczności o pochodzeniu, naturze i przeznaczeniu świata i człowieka. Mity pełnią przede wszystkim funkcje poznawcze, światopoglądowe i sakralne: uzasadniają, wyrażają i kodyfikują wierzenia religijne związane z magią, kultem i rytuałem”.¹

Były też ważnym składnikiem więzi społecznej danej zbiorowości, utwierdzały jej tożsamość, dostarczały motywacji do wszelkich działań praktycznych, wpływały na obyczaje, umacniały tradycję. Bohaterami mitów są boginie, demony i herosi obdarzeni nadprzyrodzonymi właściwościami. Mity dzieli się między innymi na opowieści mówiące o powstaniu i naturze bogów (mity teogoniczne), świata (mity kosmologiczne i kosmogoniczne), człowieka (mity antropogeniczne), o jego przeznaczeniu i zbawieniu (mity eschatologiczne i soteriologiczne), o pochodzeniu zbiorowości społecznej, ich norm moralnych, obyczajów, instytucji (mity genealogiczne).

Stały się one podstawą literatury antycznej i wywarły ogromny wpływ na przestrzeni minionych wieków naszej ery na twórczość artystyczną wielu narodów świata w tym także Polski.

Mitologia greków i rzymian (niewątpliwie ta jest nam najbliższa) ciągle żyje, ponieważ jest bliska człowiekowi. Wielcy bogowie greccy i rzymscy „nie są abstrakcyjnymi pojęciami, lecz istotami obdarzonymi życiem, zaletami i wadami, niewiele się różniącymi od ogółu ludzkości;

¹ „Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny”, PWN, Warszawa 1984, s. 675.

nawet nieśmiertelność wcale ich nie oddala od świata śmiertelnych, lecz wynosi tylko do rangi wzorów do naśladowania i punktów odniesienia. Poprzez antropomorfizację bogów starożytności, poprzez ich zauważalną cielesność łatwiej postrzega się niewidoczną świętość.”²

Mitologia żyje, gdyż ukazuje herosów, których cierpienia psychiczne i fizyczne, niepewność i lęk wobec Śmierci, Miłości i Przeznaczenia budzą nasze wzruszenie, a nawet ciągle nas jeszcze dotyczą. Mitologia grecko – rzymska stworzyła jak gdyby tematy, które literatura, etyka, same społeczeństwa, a niekiedy nawet nauka podjęły i rozwijały.

Motywy, postawy, także pojęcia i wyrażenia pochodzące z mitów istnieją do dziś w literaturze i sztuce, a także w języku. Współczesny człowiek nie traktuje mitów greckich i rzymskich jako sfery wierzeń religijnych, ale tkwią one w jego świadomości i kulturze, ponieważ przedstawiają uniwersalne ludzkie czyny i uczucia. Jak głosi profesor Kerényi: „Mitologia, podobnie jak rozszarpana głowa Orfeusza, nawet po śmierci kontynuuje swój śpiew”³, co oznacza, iż opowieści mityczne głoszą wciąż aktualne hasła, że funkcjonują nadal w naszym języku, literaturze, są przykładami wzorcowych zachowań i pełnią jeszcze inne ważne funkcje. Mit grecki towarzyszy literaturze i sztuce europejskiej od samych narodzin aż do czasów najnowszych: może po prostu dlatego, że pierwszymi twórcami tej literatury i tej sztuki byli właśnie Grecy.⁴

Zagadnienie relacji między mitem a literaturą i sztuką jest kwestią bardzo rozległą i skomplikowaną, dlatego przedmiotem moich rozważań nie będą ani próby stworzenia nowych, bardziej precyzyjnych czy budzących mniejsze kontrowersje definicji mitu, ale ukazanie mitu w jego wymiarze humanistycznym, literackim i ponadczasowym... .

² Joel Schmidt, „Słownik mitologii greckiej i rzymskiej”, wyd. „Książnica” Librairie Larousse, 1985, s.7.

³ „Mit. Człowiek. Literatura”, praca zbiorowa pod red. Stanisława Stabryły, Warszawa 1992, s. 6.

⁴ „Nowe teorie mitu” w „Z zagadnień literatury greckiej”, Lublin 1978, s. 7.

Pierwsze próby badania mitów sięgają czasów starożytnych, a mówiąc dokładniej – Platona i sofistów. Sofiści objaśniali mity jako alegorie przedstawiające prawa rozwoju przyrody czy też ponadczasowe prawdy moralne.

W IV w. n.e. (cesarz Julian Apostatu i Gallustius) uważali mity „[...] za boskie prawdy ukryte przed tłumem głupców i dostępne jedynie mędrcom.”⁵

W średniowieczu odwoływano się głównie do mitów Starego Testamentu i motywów Ewangelii. Zainteresowanie mitem antycznym rośnie dopiero w okresie Renesansu – wraz z rozwojem wiedzy o literaturze i sztuce starożytnej. Mity, interpretowane jako alegorie moralne lub jako wyraz ludzkich emocji i dążeń, były niewyczerpalnym źródłem tematów dla pisarzy i artystów renesansowych. Mity stanowiły symboliczne odwzorowanie ideałów chrześcijańskich.

Epoka Oświecenia ukazała nowy stosunek do mitu antycznego: starano się zdyskredytować mity jako niewiarygodne opowieści oparte na zabobonach lub też zmyślane celowo przez kapłanów, którzy pragnęli utrzymać swoją władzę nad ludem. Już od połowy XVII wieku zakorzenił się w nauce pogląd, że mitologia ma charakter poetycki, a mity zostały zmyślane przez poetów.

W pierwszej połowie XIX w. Friedrich Creuzer w swoich badaniach ukazywał symboliczną interpretację mitu, a Karl Otfried Muller sądził, że mity odzwierciedlały konkretną rzeczywistość ludzką i stanowiły obraz społeczeństwa, w którym powstały. U schyłku XIX i z początkiem XX wieku formuje się nowa szkoła mitologiczna, która interpretuje mity jako pewnego rodzaju odbicie ruchów ciał niebieskich (tzw. „mitologia astralna”).

⁵ „Mit. Człowiek. Literatura”, op. cit., s. 14.

W okresie pierwszej wojny światowej starano się objaśnić mitologię w kontekście ekonomicznym i społecznym oraz w ścisłym związku z religią i rytuałem.

Badania mitologiczne w naszym stuleciu rozwijają się w czterech podstawowych okresach: na gruncie teorii psychologicznych, fenomenologicznych, socjologicznych i strukturalistycznych.⁶

W teorii psychologicznej fundamentalne znaczenie miały badania Zygmunta Freuda. Uważał on, mit za zjawisko analogiczne do snu. Zapoczątkował też poznawanie języka symbolicznego mitów w związku z interpretacją snów.

Na gruncie socjologicznym mit traktowany jest jako część systemu religijnego. W teoriach fenomenologicznych mit natomiast uważany jest za część rzeczywistości przeżywanej przez człowieka pierwotnego i za pewien sposób myślenia wyprzedzający myślenie religijne lub też za swoistą formę myślenia, różną pod względem strukturalnym od myślenia naukowego.

W strukturalnej interpretacji mitu wyróżniamy podwójną strukturę – historyczną i ahistoryczną.

Zainteresowanie mitami nadal nie słabnie. Można powiedzieć, że pisarze i artyści nie przestają po dzień dzisiejszy posługiwać się mitem. Stałe powroty artystów do mitologii świadczą o sile jej oddziaływania. Mitologia jest nadal „żywa”.

⁶ Tamże, s. 9.